

ZDAŘILÁ MONOGRAFIE O ŽIVOTĚ RAKOUSKÉHO KANCLÉŘE RUDOLFA RAMKA

MIROSLAV ŠEPTÁK

Spolkový kancléř patří mezi nejdůležitější veřejné činitele Rakouska. Zastává funkci „vrchního manažera“ vlády, tedy určuje směrnice jím vedeného kabinetu. Spolkový prezident na jeho návrh jmenuje a odvolává ministry. Fakticky je zároveň nejvýznamnějším představitelem Rakouska v zahraničí. Rovněž v meziválečném období měl v rámci politického systému alpské republiky silné postavení, proto o to víc překvapí skutečnost, že pouze někteří z nich se dočkali zhodnocení své činnosti v podobě biografie.¹ Zvolit si tento žánr není jednoduchý úkol, neboť badatel musí prokázat znalost dlouhého časového období a mnohdy složité i rozmanité problematiky. Současně by se měl vyrovnat s nešvarem přílišné identifikace a obhajoby „hrdiny“ své knihy.

Recenzovaná monografie představuje zakončení déle než sedmileté badatelské činnosti Franze Schausbergera, jenž tak navázal na předchozí zájem o osobnost Rudolfa Ramka.² Schausberger má zajímavý profesní životopis. Zpočátku působil jako novinář, aby poté vstoupil do komunální politiky za Rakouskou lidovou stranu

-
- 1 K existujícím biografickým rakouským kancléřům bez ohledu na kvalitu zpracování srov. Shepherd, Gordon: Engelbert Dollfuß. Graz – Wien – Köln 1961; Hannak, Jacques: Karl Renner und seine Zeit. Versuch einer Biographie. Wien 1965; Týž: Johannes Schober. Mittelweg in die Katastrophe. Porträt eines Repräsentanten der verlorenen Mitte. Wien – Frankfurt am Main – Zürich 1966; Klemperer, Klemens von: Ignaz Seipel. Staatsmann einer Krisenzeit. Graz – Wien – Köln 1976; Rennhofer, Friedrich: Ignaz Seipel. Mensch und Staatsmann. Eine biographische Dokumentation. Wien – Graz – Köln 1978; Hopfgartner, Anton: Kurt Schuschnigg: Ein Mann gegen Hitler. Graz – Wien – Köln 1989; Hubert, Rainer: Schober. „Arbeitermörder“ und „Hort der Republik“. Biographie eines Gestrigen. Wien – Graz – Köln 1990; Rauscher, Walter: Karl Renner. Ein österreichischer Mythos. Wien 1995; Walterskirchen Gudula: Engelbert Dollfuß. Arbeitermörder oder Heldenkanzler. Wien 2004. Starší, stále však důležitá je kolektivní monografie přibližující rakouské spolkové kancléře od Karla Rennera po Bruna Kreiského. K tomu srov. Weinzierl, Erika – Weissensteiner, Friedrich: Die österreichischen Bundeskanzler. Leben und Werk. Wien 1983.
 - 2 Schausberger, Franz: Rudolf Ramek – Notizen zu einer politischen Biographie. In: Der forschende Blick. Beiträge zur Geschichte Österreichs im 20. Jahrhundert. Festschrift für Ernst Hanisch zum 70. Geburtstag, ed. Reinhard Kramer – Christoph Kühberger – Franz Schausberger. Wien – Köln – Weimar 2010, s. 179–227.

(ÖVP). V letech 1996–2004 dokonce zastával pozici hejtmana spolkové země Salcbursko. Vedle politických aktivit rozvinul také vědeckou činnost. Nejprve se věnoval historií ÖVP s důrazem na Salcbursko, následně pojednal o utvoření vlády Engelberta Dollfuse, o činnosti rakouských nacistů ve vybraných zemských sněmech na počátku třicátých let 20. století, nebo o minulosti zemských voleb v Horním Rakousku a v Salcbursku.³ Schausberger přitom zdařile kombinuje metodologické postupy historické a politické vědy.

Autor rozdělil biografii Rudolfa Ramka do čtyř částí, přičemž zachovává tradiční životopisnou kompozici odvíjející se na pozadí diachronního sledování toku událostí. První část monografie přináší pro čtenáře nejvíce málo známých skutečností z Ramkovy minulosti. Zpravidla je totiž politikovo působení vnímáno teprve od dosažení významného kariérního místa. Životní dráha hlavního aktéra knihy začala v roce 1881 v národnostně a konfesně smíšeném slezském Těšíně. Po studiu práv na vídeňské univerzitě a návratu z válečné fronty se Ramek podílel na obnovení křesťanskosociální strany v republikánských podmínkách. V březnu 1919 se stal poslancem Konstitučního národního shromáždění. Jeho první parlamentní aktivity ukázaly spolehlivou orientaci v soudobých právních předpisech i schopnost vystupovat umírněně. Od října 1919 do června 1920 vykonával funkci státního sekretáře pro justici ve třetí vládě velké koalice Karla Rennera, přičemž se věnoval především zákonu o novinářích a přípravě reformy tiskového zákona (s. 87–110). Od dubna do června 1921 zastával funkci ministra vnitra a vyučování. Jako vedoucí exponovaného rezortu přispěl v červnu téhož roku ke klidnému řešení napětí ve štyrské obci Sankt Lorenzen u Kapfenbergu (s. 120–121).

3 Schausberger, Franz: Im Dienste Salzburgs. Zur Geschichte der Salzburger ÖVP. Salzburg 1985; Týž: Eine Stadt lernt Demokratie. Bürgermeister Josef Preis und die Salzburger Kommunalpolitik 1919–1927. Salzburg 1988; Týž: Josef Hauthaler. Salzburger Bauernführer in schwersten Zeiten. Salzburg 1990; Týž: Letzte Chance für die Demokratie. Die Bildung der Regierung Dollfuß I im Mai 1932. Bruch der österreichischen Proporzdemokratie. Wien – Köln – Weimar 1993; Týž: Ins Parlament, um es zu zerstören. Das „parlamentarische“ Agi(t)ieren der Nationalsozialisten in den Landtagen von Wien, Niederösterreich, Salzburg und Vorarlberg nach den Landtagswahlen 1932. Wien – Köln – Weimar 1995; Týž – Kriechbaumer, Robert: Volkspartei – Anspruch und Realität. Zur Geschichte der ÖVP seit 1945. Wien – Köln – Weimar 1995; Týž: Vom Regierungsproporz zur Konkurrenz. Die Reform der Salzburger Landesverfassung 1998. Analyse – Wege – Strategien. Wien 1999; Týž – Dachs, Herbert – Floimair, Roland – Hanisch, Ernst: Die Ära Haslauer. Salzburg in den siebziger und achtziger Jahren. Wien – Köln – Weimar 2001; Schausberger, Franz: Alle an den Galgen! Der politische „Take-off“ der „Hitlerbewegung“ bei den Salzburger Gemeindewahlen 1931. Wien – Köln – Weimar 2005; Týž: Strategische Kollaborationen mit dem Nationalsozialismus: Von der „Notgemeinschaften“ zur „Unzucht wider Natur“. Die Landtagswahlen in Salzburg in der Ersten Republik. In: Radikale Phrase, Wahlbündnisse und Kontinuitäten. Landtagswahlkämpfe in Österreichs Bundesländern 1919 bis 1932, ed. Herbert Dachs – Michael Dippelreiter – Franz Schausberger. Wien – Köln – Weimar 2017, s. 313–384.

Druhá, rozsahem nejobsáhlejší část monografie, pojednává o Ramkově působení v pozici rakouského spolkového kancléře. Po vyhocení sporů mezi spolkem a spolkovými zeměmi došlo v listopadu 1924 ke změně vlády. Odstoupivšího kancléře Ignaze Seipela nahradil právě Rudolf Ramek. Ten pokračoval ve vládní spolupráci křesťanských socialistů a nacionálně-liberálních velkoněmců. Nově jmenovaný kancléř se pokusil ve srovnání s předchůdci o odlišný styl vládnutí navázáním dialogu s opoziční sociální demokracií, nicméně tato snaha poměrně brzo vyšuměla (s. 168).

Mezi hlavní vnitropolitická témata Ramkovy vlády patřila otázka regulace nájemného, stoupající ceny a problematika redukce úředníků v souvislosti se závazky vyplývajícími z tzv. ženevských protokolů.⁴ Po představení třech témat, které vyvolávaly spory uvnitř vlády a mezi koalicí i opozicí, se F. Schausberger věnuje mezinárodnímu působení Ramkova kabinetu. Lze souhlasit s jeho tezí, že jednou ze zahraničně-politických priorit byla nová úprava obchodních vztahů s nejdůležitějšími obchodními partnery. Často se přitom jednalo o velmi úporná jednání, kdy každá ze zainteresovaných stran jen neochotně slevovala ze svých požadavků. Autor věnuje pozornost vztahům s Československem, Královstvím Srbů, Chorvatů a Slovinců i dalším evropským zemím. F. Schausberger neopomněl pojednat ani o konfliktním poměru s Itálií, ani o vztahu k Německu. Ramek stejně jako většina křesťanských socialistů nahlížel na připojení k výmarské republice s jistou rezervou. Akceptoval strategii známou jako Angleichung (přizpůsobení, harmonizaci) v rámci, které zůstal anšlus perspektivním cílem, aniž by pro něho oba státy činily otevřenou agitaci (s. 330–339, 355–361).

Na následujících stranách autor analyzuje působení Rakouska v rámci Společnosti národů, včetně mezinárodní kontroly hospodářství alpské republiky vyplývající z přijetí ženevských protokolů. Za poskytnutí zahraniční finanční pomoci muselo Rakousko realizovat reformní program v rozpočtové a měnové oblasti. Mnohdy nepopulární opatření vyvolávala v alpské republice vlnu nevole. Kancléř trval na dodržení podepsaných závazků, třebaže tím riskoval odvolání. Málo známou skutečností zůstává jeho osobní angažmá v září 1925, kdy výrazně přispěl k zachování dialogu mezi Společností národů a rakouskou delegací (s. 405–410).

Ramkova vláda prováděla systematicky opatření směřující k vnitřní konsolidaci republiky. Například nahradila znehodnocenou rakouskou korunu novou měnou. Šilink byl v meziválečné době relativně stabilním platidlem a dostal li-

4 K podepsání ženevských protokolů došlo 4. října 1922. Rakousko se jimi zavázalo k respektování 88. článku ženevské smlouvy, tedy dodržování nezávislosti. Československo, Itálie, Francie a Velká Británie poskytly alpské republice finanční pomoc ve výši 650 milionů zlatých korun výměnou za příslib provedení sanačního programu.

chotivý přívlastek „alpský dolar“. Za jisté vyvrcholení reformního úsilí Ramkovy vlády lze pokládat v červenci 1925 přijetí dílčí novelizace spolkové ústavy. Přinesla především odstranění dvojkoľejnosti veřejné správy. Vnitřní konsolidace Rakouska vedla v červnu 1926 k ukončení dohledu Společnosti národů nad ekonomikou alpského státu. Bezesporu významný krok v rakouských dějinách by nebyl možný bez kancléřovi výdrže a schopnosti vyjednávání (s. 434). Na podzim 1926 projevoval Ramek značnou úvahu vyplývající z odpovědné státní funkce. Když se vyhrotil spor s úředníky o výši odměn a stanovení minimální mzdy, podal demisi s cílem odblokovat ve slepé uličce uvízlá jednání.

Třetí část knihy pojednává o období od října 1926 do dubna 1934. Po demisi vlády se Ramek vrátil jako řadový poslanec do rakouského parlamentu. Po volbách v prosinci 1930 byl zvolen do funkce druhého předsedy Národní rady. V této pozici se stává jedním z aktérů posledního demokratického zasedání Národní rady. Dne 4. března 1933 dochází k postupnému odstoupení všech třech předsedů rakouského parlamentu, aniž by došlo k řádnému ukončení schůze Národní rady. F. Schausberger důvody Ramkova náhlého kroku spatřuje v eskalaci napětí ze strany sociální demokracie (s. 773). Vláda využila březnových událostí a začala provádět autoritativní změny. Ramek se několikrát skepticky vyjádřil k novému vládnímu kurzu, nicméně sám nepřímou napomáhal jeho realizaci, když 30. dubna 1934 předsedal poslední schůzi Národní rady na dalších 11 let.

Uvedená událost znamenala symbolickou tečku za politickou kariérou aktéra knihy. Následně až do května 1938 provozoval právní kancelář v Salcburku. Poté se přestěhoval do Vídně, kde pokračoval v advokátní činnosti. Vyhlášení války Sovětskému svazu Německem v červnu 1941 způsobilo u Ramka velké psychické vzrušení. Značně přispělo k jeho nečekané smrti 24. července 1941 ve věku pouhých 60 let (s. 784–785).

Čtvrtá, poslední a nejkratší část monografie, hodnotí osobnost Rudolfa Ramka. Těšínský rodák patřil k umírněným politikům křesťanskosociální strany a místo konfliktu usiloval o konsenzus, z čehož vyplývá rovněž podtitul monografie. Jeho způsob jednání oceňovali dokonce i sociální demokraté (s. 804, 806). Ani on ale nedokázal překlenout vzrůstající táborovou mentalitu dvou politických bloků – občanského a sociálně demokratického. Lze souhlasit s F. Schausbergerem, že Ramkův kabinet vládl v nelehké době a dokázal prosadit několik zásadních kroků, jež přispěly ke stabilizaci Rakouska, aniž by došlo k nebezpečnému vyhrocení vnitropolitické situace (s. 817–818).

Monografie vychází z obsáhlé heuristiky. Autor využil téměř všechny důležité nevydané prameny rakouské a německé provenience. Osobně bych zohlednil rovněž materiály diplomatické povahy uložené v Rakouském Státním archivu,

Archivu republiky a Politickém archivu Zahraničního úřadu v Berlíně.⁵ Naopak za příkladné pokládám využití dobových periodik, včetně méně známých (například *Bombe* nebo *Volkspost*). Knihu doplňuje kvalitní fotografická příloha a edice protokolu rozhovoru mezi Ramkem a německým ministrem zahraničí Gustavem Stresemannem z března 1926 i výběr z nejdůležitějších Ramkovo projevů v Národní radě. V knize nechybí ani pečlivě zpracovaný jmenný rejstřík.

V rozsáhlé Ramkově biografii bych více prostoru věnoval postoji sociální demokracie vůči jeho vládě. Vedle v knize využitých stenografických záznamů ze zasedání Národní rady a dobového tisku by zajímavé informace mohlo přinést studium archivních dokumentů z provenience SDAP.⁶ V knize přirozeně lze nalézt některá diskutabilní tvrzení. F. Schausberger hodnotí saint-germainskou smlouvu, v souladu s většinou rakouských historiků, jako drakonický mír. Přitom Rakousko jako jediný v 1. světové válce poražený stát obdržel nová území v podobě menší části Uher (s. 74–75). Autor někdy zapomíná na existenci Československa, místo toho používá nesprávné adjektivum „český“, když píše například o tehdejší měně (s. 125), o obchodní bilanci (s. 309), o ministrovi Benešovi (s. 402), o předsedovi vlády Antonínu Švehlovi (s. 728). V březnu 1926 ve Vídni podepsaná československo-rakouská arbitrážní smlouva nepředstavovala rozšíření Lánské smlouvy (s. 308). Na rozdíl od ní totiž neobsahovala žádné politické závazky a fakticky tedy znamenala krok zpět.⁷ Označení „Jugoslávie“ pro Království Srbů, Chorvatů a Slovinců je do roku 1929 přinejmenším nepřesné (s. 312, 344). Německo vyhlásilo 22. června 1941 válku Sovětskému svazu a nikoli Rusku (s. 785).

Z předešlého odstavce vyplývá, že se jedná o drobné výtky, které nemohou zhoršit celkový dojem z monografie. Kniha bezesporu představuje významný příspěvek k poznání rakouských dějin 1924–1926, tedy k období, které dosavadní bádání pokládalo za „mezičas“ mezi kancléřstvím křesťanského socialisty Ignaze Seipela. Prostřednictvím recenzované monografie můžeme lépe poznat vnitro-

5 Österreichisches Staatsarchiv, Archiv der Republik, Wien, Bundesministerium für Auswärtige Angelegenheiten, fondy Gesandtschafts- und Konsulatsarchive, Neues Politisches Archiv; Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Berlin, fondy Politische Abteilung II., Büro Reichsminister, Büro Staatssekretär, Geheime Akten.

6 Verein für Geschichte der Arbeiterbewegung, Wien, fond: Sach-, Themen-, Chronologisches Archiv, Parteiarchiv vor 1934, Mappe 4, Sitzungsprotokolle Parteivorstand, Mappe 15, Sozialdemokratischer Parlamentsklub.

7 Lánská smlouva byla podepsána 16. prosince 1921. Znamenala vzájemné potvrzení státních hranic i závazek neutrality v případě napadení třetím státem a dále společné odmítnutí restaurace Habsburků. K tomu srov. Dejmeck, Jindřich: Hledání soužití ve střední Evropě: mezistátní vztahy Československa a Rakouska. In: Týž: Československo, jeho sousedé a velmoci ve XX. století (1918–1992). Vybrané kapitoly z Československé zahraniční politiky. Praha 2002, s. 175.

politický tep Rakouska i působení alpské republiky na mezinárodní scéně. Současně kniha cenným způsobem přibližuje Ramkovu životní dráhu v době, kdy nezastával funkci spolkového kancléře. Franz Schausberger přetavil dlouholeté badatelské úsilí do respektu hodného počínu, čímž zaplnil dlouholetou mezeru v rakouské historiografii.

Schausberger, Franz: Rudolf Ramek 1881–1941. Konsenskanzler im Österreich der Gegensätze, Böhlau Verlag. Wien – Köln – Weimar 2017, 916 s. (Schriftenreihe des Forschungsinstitutes für politisch-historische Studien der Dr.-Wilfried-Haslauer-Bibliothek, Band 62)